

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Univerzita Karlova

Ústav české literatury a komparatistiky

Posudek oponenta habilitační práce

Uchazeč:	Mgr. Zuzana Říhová, Ph.D.
Habilitační práce	<i>Archeologie modernistické epiky: G. Apollinaire, T. S. Eliot, M. Součková</i>
Oponent	doc. Josef Hrdlička, Ph.D.
Pracoviště oponenta, instituce	Ústav české literatury a komparatistiky FF UK.

Zuzana Říhová předkládá práci na důležité a v některých aspektech v domácím prostředí opomíjené téma. Její práci celkově vnímám jako přínosnou a mé hodnocení je v zásadě kladné, jakkoli upozorňuji na některé problematické body.

Téma dlouhé modernistické básně (*long poem*) a epiky se těší v posledních letech odbornému zájmu, a to zejména v anglosaském prostředí, kde řada z významných děl tohoto typu také vznikla. Česká literatura poskytuje pro toto téma důležitý a zajímavý materiál už jen proto, že dlouhé básně tu vznikaly díky zahraniční inspiraci, která, jak práce Zuzany Říhové ukazuje, nebyla jen čistě francouzská, nebo anglofonní, nýbrž vycházela z více zdrojů. Francouzská a angloamerická inspirace, reprezentovaná Apollinairovým *Pásmem* a Eliotovou *Pustou zemí* je v tomto směru nejvýraznější, ale patrně by bylo možné uvažovat o dalších „vlivech“, například německých nebo ruských. Tím nechci říci, že by v české literatuře vznikala nepůvodní díla, nýbrž to, že naopak česká literatura měla velký potenciál zpracovat podněty přicházející odjinud, přičemž v mezinárodním literárním provozu měly a mají výhodu velké literatury a autoři blízcí literárním centrům (Apollinaire i Eliot jsou v tom zcela exemplárně autory literárních metropolí). Původnost ve smyslu umělecké originality vstupuje do pole světové literatury, v němž se do jisté míry uplatňují i ekonomické modely (což z druhé strany zase výmluvně ilustruje dílo Milady Součkové) a nelze ji hledat jen v chronologii. To, co se v centrálním teoretickém diskurzu těší velkému zájmu, zde získává nové podoby a v tom může být práce Zuzany Říhové přínosná také v rámci mezinárodního bádání.

Text je rozdělen do dvou hlavních částí, v první z nich jsou ústřední témata archeologie, archivu a muzea, a ruiny, druhá se potom zaměřuje především na tři významné básně, vedle dvou zmíněných je tou třetí Součkové *Mluvící pásmo*. – Témata první části dobře uvádějí do problematiky či problému epické skladby ve 20. století – epiku nelze prostě spojit s příběhem a vyprávěním, protože příběh a stejně tak vyprávění jsou poznamenány fragmentaritou, mnohoznačností a nejistotou, a nevejdou se do jasného rámce tradiční epiky, jak ji proti modernímu románu stavěl např. G. Lukács. Archeologie představuje metaforu a zároveň metodu ohledávání této fragmentarity, rozbitého kontextu a překrývajících se vrstev jak v teorii, tak v básnické praxi; a seznam, archiv, muzeum pak prostorová uspořádání, s nimiž může báseň pracovat. Autorka zde zajímavě uvádí do hry myšlenku filosofa Václava Navrátila, když mj. zmiňuje, že epika musí projít očištěním subjektivem. – Pokud bych měl upozornit na určitá problematičtější místa práce, lze je vnímat jako ne vždy dostatečnou analýzu základních pojmů. Mám tím na mysli právě epiku. Po úvaze s použitím pojmu víceméně souhlasím, dobře zapadá do logiky celého textu, ale zároveň tu trošku chybí diskuze o kontextu – o protějšcích epiky a jejím změněném významu v období avantgardy a modernismu. Navíc terminologie není zcela ustálená a v anglosaském prostředí je časté užití termínu *long poem* vedle *narrative poetry*, kde rys epičnosti zjevně má určitý užší význam odkazující více k tradiční epice spojené s vyprávěním. Na s. 29 vystupuje jako protiklad epiky próza, což ale vyvolává spíše otázky, protože próza Milady Součkové a dalších modernistů by možná sdílely základní rys této epiky a modernistický román (exemplárně *Odyssea*) můžeme velmi dobře vnímat jako souběžný s takto pojímanou epikou. Jinou otázkou je role lyriky – nejen ve smyslu subjektivna, ale také v souvisejícím ohledu lyrického verše, který se výrazně prosazuje například u Eliota nebo Pounda (M. K. Blasingová ve své pronikavé analýze označuje Pounda *Cantos* jako primárně lyrického, a poté teprve epického básníka, jakkoli *Cantos* neváhá nazvat „kmenovým vyprávěním“; *Lyrická poezie*, Karolinum 2023, s. 67, 226). Není právě excesivní lyrická „mikrorétorika“ tím, co dovoluje pracovat s ruinami a archivem? – Prohloubení by tady bylo zajímavé.

Druhou momentem, který by z mého pohledu práci posunul, by bylo uvažování o stylové odlišnosti probíraných autorů, od níž se lze opět vrátit k tematizaci ruin, fragmentu, muzea a snad ukázat i odlišné podoby této modernistické práce s pamětí. Mám na mysli například určitou aluzivní povšechnost Milady Součkové, která funguje zcela jinak než Eliotova a zejména Poundova až filologická citátovost. – Například muž s veslem v Poundových *Cantos* (zde s. 53) je jednoznačně Elpénor a u Pounda jde víceméně o citát z XI. zpěvu *Odysseie*. Což

je důležité proto, že Elpénór je prototypem neschopného a neúspěšného muže, a tedy srovnání s mužem s perem do jisté míry nesedí, a rozhoduje o tom odlišná konstrukce a fungování obrazu u Pounda a Součkové. Co Pound přesně dělá, a zda motiv vesla odkazuje také k Odysseovi samotnému (jemuž Teirésias vzápětí po setkání s Elpénorem radí, aby se vydal na cestu s veslem do vnitrozemí), by bylo zjevné až z porovnání originálu *Cantos* s tím konkrétním textem Homéra, který měl Pound k ruce. U Součkové je naopak aluze ke slepému básníkovi spíše povšechná, může obsahovat narážku na věštce Teirésia, ale také na Homéra, přitom nesedí přesně ani na jednoho, a díky tomu snadněji nese obecnější významy.

V práci tu a tam nacházím drobné detaily, o nichž by bylo možné polemizovat (např. k s. 34: Součková přece jen použila angličtinu i ve svém uměleckém díle, v komentářích básni *Sešitů Josefíny Rykové*, funkce angličtiny je tu zvláštní, snad metapoetická, ale právě to je signifikantní), místy by text zasloužil důkladnější redakci.

Ve svém celku jde o přínosnou a v lecčem objevnou práci, jejíž největší význam vidím v tom, že uvádí dílo Milady Součkové do mezinárodního kontextu, a zároveň o její dílo tyto souvislosti obohacuje a nově promýšlí, a že tím také do českého uvažování o moderně vnáší nové podněty.

Byl jsem seznámen s výsledkem kontroly antiplagiátorským programem a práci samozřejmě pokládám za původní.

Dotazy oponenta k obhajobě habilitační práce

K případné diskuzi navrhuji problematiku kolem pojmu epiky, popřípadě otázky stylové odlišnosti citovaných autorů.

Závěr

Habilitační práce Zuzany Říhové „Archeologie modernistické epiky: G. Apollinaire, T. S. Eliot, M. Součková“ **splňuje** požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru Teorie a dějiny novější české literatury.

V Praze dne 12. 4. 2024

.....
podpis oponenta

Oponentský posudek habilitační práce

Předkladatelka: mgr. Zuzana Říhová, PhD.

Název práce: Archeologie modernistické epiky: G. Apollinaire, T. S. Eliot, M. Součková

Význam jmen uvedených v názvu předloženého textu pro zpracované téma není rovnoměrný. V centru jednoznačně stojí Milena Součková; druhé místo s odstupem zaujímá T. S. Eliot (a v souvislosti s ním zčásti též E. Pound) jakožto hlavní intertext vtažený do interpretace tvorby M. Součkové; Apollinaire a historie jeho české recepce slouží – snad to tak lze zjednodušeně vyjádřit – především jako doplnění a jako kontrastní fólie. Nejpatričnější mi připadá chápat podaný výklad jako *sondy do kulturní mysli*, jejímž je Součková coby básnířka orientačním ohniskem. Úměrně tomu jsou do výkladu u Součkové vtaženy i některé biografické aspekty, zatímco u ostatních figur se tak neděje. Jde tedy – domnívám se – o popis a pokus o analýzu jednoho putativně vymezeného stadia ducha. Z tohoto úhlu se jeví jako logický důsledek, a nikoli jen náhodná figura, jestliže text Z. Říhové z nezanedbatelné části sám využívá postupů, které u zkoumaných autorů analyzuje.

Výklad je mnohostranný, inspirativní a rozvedený do řady podnětných detailů. Snaha výrazněji vtáhnout především Eliotovu *Pustou zemi* do interpretace českého literárního vývoje má mé osobní sympatie a v předložené práci je nepochybně dotažena dostatečně daleko, aby umožnila produktivní odbornou diskusi. Zda se reálně podařilo předvést Součkové *Mluvicí pásmo* jako „velkou eliotovskou báseň“, jak to tvrdí nadpis předposlední, de facto však klimatické kapitoly, považuji za otevřené. Když po přečtení posuzované práce znovu beru do rukou *Mluvicí pásmo*, jasně slyším hlas whitmanovského typu bez výraznější eliotovské přítomnosti. Za prokázanější považuji přítomnost eliotovské dimenze – či jejích analogií a odrazů – v dobových českých *diskusích* a *ambicích*. Jinak řečeno, bude ještě myslím záležitostí dalších zkoumání, jakými zásadními transformacemi *Pustá země* při recepci českou literaturou prochází. Závěrečná kapitola, věnovaná prvním českým překladům *Pusté země*, vykonává v tomto směru první krok.

Práce Z. Říhové je cenným pokusem o změnu těžišek v chápání české meziválečné poezie a skýtá množství cenných podnětů k dalšímu rozpracování. Metodická a obsahová odlišnost jednotlivých sond, které práce shrnuje, podněcuje k přesvědčení, že jde o téma v pohybu, jehož ustálená podoba se vyhraní až s odstupem. Z. Říhová však podává empiricky podrobně podložený a interpretačně sugestivní obraz jedné éry, který vsazuje dílo Milady Součkové a

jeho proponované eliotovské vazby do centra „tvůrčí mysli“ českého jazyka v meziválečné kulturní situaci.

Procedura vyžaduje mé explicitní vyjádření, že práci považuji za zcela původní, bez jakéhokoli nepatřičného využití zdrojů.

Práci plně doporučuji k obhajobě.

V Praze dne 12. 4. 2024

mgr. Martin Pokorný, PhD.

Posudek oponenta habilitační práce

Uchazeč

Mgr. Zuzana Říhová, Ph.D.

Habilitační práce:

Archeologie modernistické

epiky: G. Apollinaire, T. S.

Eliot, M. Součková

Oponent

Prof. Dr. phil. Josef Vojvodík, M.A.

Pracoviště oponenta, instituce

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Práce, kterou dr. Zuzana Říhová předkládá jako habilitační spis, je typem tzv. kumulativní habilitační práce, sestavené z (většinou) již publikovaných textů, jak také dr. Říhová uvádí v autorské poznámce. Jádrem práce je literárněhistorická rekonstrukce recepce Apollinairovy polytematické básně *Pásmo (Zone)* a Eliotovy *Pusté země (The Waste Land)* v kontextu české avantgardy a postavantgardy. Kapitola o *Mluvicím pásmu* Milady Součkové tvoří, možno říci, svorník mezi apollinairovskou a eliotovskou kapitolou. Celá práce o rozsahu 132 normostran čistého textu má tak rozsah a povahu spíše literárněhistorického a recepčně historického eseje, než analyticky založené habilitační práce. Její těžiště i přínos spočívá právě v recepčně-estetickém zhodnocení vlivu českého překladu Apollinairovy *Zone* a Eliotova *The Waste Land* v české literatuře první poloviny 20. století.

Práci chybí úvodní kapitola, v níž by autorka formulovala cíl své práce a svoji metodiku, a stejně tak závěrečná kapitola, která by obsahovala syntézu toho, k čemu autorka svým archeologickým čtením modernistů dospěla.

Tématem své práce učinila dr. Říhová – jak avizuje již název – „archeologii moderní epiky“ na příkladě výše zmíněných tří básnických skladeb. Jejich volba je dána žánrem epické (přesněji: lyricko-epické) básnické skladby a zájmem dr. Říhové o anglo-americkou literaturu a dílo Milady Součkové především. Pro téma „archeologie moderny“ by byli jistě přímo paradigmatickými autory také Rainer Maria Rilke, Osip Mandelštam (s jeho první sbírkou, nazvanou příznačně *Kámen*), Giuseppe Ungaretti, meziválečná poezie Gottfrieda Benny nebo Paula Valéryho.

„Archeologie“ je jedním z klíčových pojmů moderny a jedním z klíčů k moderně. Moderna koexistuje hned od počátku 20. století ve svazku s archeologií, aniž by šlo nutně – nebo především – o rekonstrukci minulosti. V popředí je mnohem spíše nová kontextualizace archaického, kdy to nejhlouběji ukryté, nejzasutější, stává se odkrytím a vytažením na povrch tím nejmodernějším. Do tohoto kontextu spadá také psychoanalýza jako hlubinná psychologie, která vede k sestupu do hloubky duševního života a člověka vede k tomu, aby si vzpomínal, to znamená, aby vrstvu po vrstvě odkrýval svoji minulost a dospěl k *odkrytí*, poznání a reflexi nevědomého aspektu existence.

„Archeologie moderny“ má ovšem své počátky především v německém romantismu: romantikové (Novalis, Clemens Brentano, Franz von Baader, E. T. A. Hoffmann ad.) byli fascinováni sestupem do podzemí, představující kontra *povrchu* a *povrchní* přítomnosti, kde jsou dějiny země „čitelné“ na geologických vrstvách jako dějiny lidstva. Podzemní říše byla vnímána jako „archiv“, v němž je uloženo fosilní svědectví země. Horník byl pro Novalise nebo E. T. A. Hoffmanna symbolem básníka a jeho niterné sféry. Zde má patrně svůj původ představa moderny jako sestupu do podzemních hloubek, moderny jako *katabáze*, jako cesty podsvětím.

Autorka čte Apollinairovu *Zone*, Eliotovu *The Waste Land* a *Mluvicí pásmo* Milady Součkové jako apokalyptické, resp. post-apokalyptické texty. Všechny tři skladby však budují z n a č n ě o d l i š n ě

básnické modely světa, s odlišným vztahem k tradici i k mýtu. Mezi Apollinairovou básnickou reflexí moderního světa roku 1912, Eliotovou reflexí po kolapsu Evropy světovou válkou a reflexí Milady Součkové na počátku druhé světové války jsou zcela zásadní rozdíly.

Základním principem Apollinairova *Pásma* je kubistickým a futuristickým malířstvím inspirovaný simultánní princip a-mimetické montáže vzpomínkových obrazů z dětství i momentálních prožitků a dojmů z cest po Evropě. Zároveň jde o moderní *tableau parisien*. Svět Apollinairova *Pásma* je světem fragmentu a právě tato fragmentárnost a útržkovitost je základním prvkem poetiky celé básně, určujícím výrazovým prostředkem, signaturou její modernosti. Přestože významové jádro krystalizuje kolem prožitku ztráty – ztráty víry, lásky a nakonec i identity – má pravdu i Karel Teige, jestliže čte *Pásma* jako „splendidní hymnu moderního života“. Moderní svět, třebaže je světem fragmentu, útržku a diskontinuity, je v *Pásmu* světem svébytné krásy moderní poezie, usilující o vytvoření nové jednoty: jednoty a identity v mnohosti.

Otázkou zůstává, zda je Eliotova *Pustá země* „pásmovou“ básní. Co tomu nasvědčuje? Jde v podstatě o pět variací na dvojí téma náboženské povahy: na jedné straně ubíjející nesmyslnost, vyprázdňenost a sterilita moderního, zcela sekularizovaného světa v jeho matoucí mnohosti a neprůhlednosti, na druhé straně nutnost tento stav nějakým způsobem interpretovat, objevit nějaký jeho smysl a obnovit jednotu. To je základní téma básně, které Eliot dále rozvíjí prostřednictvím zdánlivě protikladných idejí, především života a smrti. Na rozdíl od Pounda se Eliot nesnaží o vytvoření mýtického nebo mytopoetického protisvěta k našemu světu, přítomnost mýtu je v Eliotově básni jen velmi vágní, básník se záměrně vyhýbá explicitním odkazům na antické bohy. Evokace kultury a půvabu (v *The Fire Sermon*) nemá zahalit všudypřítomnou banalitu moderní doby, kterou moderní Tiresias vidí a pojmenovává, naopak ji nechává ještě silněji vystoupit do popředí. Samotná báseň není ničím jednoznačným, není zde zbásněn žádný ideál, naopak si ponechává svoji enigmatičnost. To skutečně jedinečné je spojení obrazů a vět již ve vstupních verších *Pusté země*, evokující magické formule, nikoliv „komentáře“ současného stavu světa. Verše *Pusté země* mluví o všednosti a banalitě moderního světa a života, ale mluví o tom zcela neobyčejným způsobem v nezapomenutelných obrazech.

Mluvicí pásmo Milady Součkové je básní zásadně jiné povahy: je to báseň-a-p-o-l-o-g-i-e kultury – i moderní kultury – a světa. Zcela jistě n e j d e o apokalypticko-katastrofický text. Již vstupní verše *Mluvicího pásma*, které dr. Říhová cituje a komentuje hned na první straně své práce, nejsou obrazem „Evropy v ruinách“. Metafora sarkofágu v prvním verši má zcela jiný význam než jako metafora konce a zániku.

Součková vědomě depotencuje časovou linearitu začátku a konce, především opakováním a samotným procesem mluvení, vokality, zvučení. Význam rozhlasového pásma, mluveného slova, jak si Zuzana Říhová dobře všímá, má pro Součkovou svoji váhu. Opakování znamená i zde velké kontra přímočarosti apokalyptiky. Nikoliv náhodou učiní Milada Součková právě regenerativní princip morfologie a metamorfózy poetologickým principem své poválečné poezie. V *Mluvicím pásmu* je to bohyně Pomona, bohyně sadů a ovoce, jejíž přítomnost v básni interpretuje Zuzana Říhová negativně jako personifikaci rozpadu a zániku. Jako princip (ženské) regenerace reprezentuje však Pomona naději a je protipólem mramorové muzeální Venuše i v tom smyslu, že Pomona reprezentuje „dílo přírody“, zatímco socha Venuše „arteficiální“ „dílo umění“. Pomona v básni sice nejdříve mlčí (ale usmívá se), po bouři Evropy, však „Zpěv hlásil příchod Jitřenky. / Pomona, přehodivši si přes hlavu šátek, spěchala na pole / (je právě doba žni)“. Kontinuita kultury, trvání, růstu, zrání i uvadání má pro Součkovou zcela stěžejní význam. *Mluvicí pásmo* chce evokovat proces (proud řeči), chce evokovat pokračování, trvání a stále navazování začátku: „Ó prázdný sarkofágu evropského pobřeží a hradeb! / **Dosud žije** v mladých lidech představa tvé schránky“. Nové a staré není protikladem, nýbrž komplementární jednotou. *Mluvicí pásmo* uzavírají apostrofy času, nikoliv ovšem měřitelného fyzikálního času, nýbrž „časomíry“, *chronón taxis*, časoměrný verš, tedy zase mluvené (mnohem více než psané) slovo, které je a má být slyšeno: „Ó čase! [...] Slyším časomíru mořeplavců, údery vesel, rytmus přídě, boků, / Slyším časomíru Sapfíny lyriky, / Slyším časomíru řecké tragédie, křesťanské modlitby, / Slyším dekadentní poezii, věty románů — / Jaké to krátké tvary! [...] Čase, / nemáš-li začátku, nemáš-li konce, / nemáš-li bytí, ani směru, / jsi pouhou pomůckou s bohem časomíry“.

Závěr *Mluvícího pásma* NENÍ, jak píše autorka, „*esenci zániku, jak písmen, slova, řeči, tak spisovatele*“. Vracející se motiv „muže s perem v ruce“ má v *Mluvícím pásmu* zesilovat diferenci mezi písmem/skripturalitou a mluvenou živou řečí, hlasem, vokality, o kterou Součkové jde. *Mluvící pásmo* rozhodně nepovažuji za „eliotovskou báseň“. Zde se jedná o nepochopení. K Eliotovu básnickému vidění a vědomí prázdnoty moderního světa bez transcendence, o niž Eliotovi především šlo, má v české moderní poezii blízko nanejvýš Zahradníčkovy *Znamení moci*. Má k němu blízko nejen světonázorově, ale v neposlední řadě i významem, jaký měl pro oba básníky Dante.

Vyjádření k výsledku kontroly antiplagiátorským programem:

Kontrola nezjistila v práci žádná problematická místa.

Dotazy oponenta k obhajobě habilitační práce

1) V čem autorka vidí *vnitřní*, ideovou vazbu mezi básněmi Apollinaira, Eliota a Součkové? A v čem spatřuje básnickou „*archeologii*“ v Eliotově *Pusté zemi*?

2) Jak vysvětlit paradox avantgardního, normativně stanoveného nároku inovaci, nároku akcelerace inovací, a téměř souběžnou muzealizaci (moderní) kultury a umění? Jde tedy mj. o otázku vztahu mezi modernou a historismem, o problém historizace moderny s jejími „*návraty*“ k historickým stylům a epochám (k antice, středověku, baroku).

3) Rozhodně nelze souhlasit s autorčiným tvrzením, že „*Česká umělecká avantgarda dvacátých let se k minulosti a k mýtům jakožto základům nového světa a nového řádu stavěla odmítavě*“ (s. 6). Nezvalova „*Podivuhodného kouzelníka*“ (1921/22) možno číst jako variaci ovidiovského mýtu proměny orfeovského básníka. Již „*Předzpěv Podivuhodného kouzelníka*“ je programovou adaptací ovidiovského hexametru a mýtus proměny je jedním z centrálních motivů básně: „*Vlastní zvuk ozvěnou z dálky se posmívá / Chceš-li být živ proměň se za živa! / Tělo se rozpadne život však musí zbýt / Chceš-li ho poznati musíš se proměnit*“ (*Podivuhodný kouzelník*, 6. zpěv). Motivy biblického (novozákonního) mýtu prostupují Wolkerovým *Svatým kopečkem* (1921) i Zavadovou *Panychidou* (1927) a již samotný název nejrozsáhlejší české pásmové básně 20. let – *Nový Ikaros* Konstantina Biebla (1929) – mluví sám za sebe.

Je mi jasné, že jde o komplexní problémy a otázky, na něž autorka nemůže (již z časových důvodů) během habilitačního řízení adekvátním způsobem odpovědět. Kladu je zde především jako podněty pro její další uvažování.

Přes všechny uvedené výhrady jsem práci četl se zájmem.

.....

Závěr

Habilitační Mgr. Zuzany Říhové, Ph.D. *Archeologie modernistické epiky: G. Apollinaire, T. S. Eliot, M. Součková* **splňuje** požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru Teorie a dějiny novější české literatury.

V Praze dne 12. 04. 2024

